

УДК 343.185

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.3.44>

КОРУПЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА СУСПІЛЬНОМУ РОЗВИТКУ: ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ТА ПРАКТИЧНІ ВИКЛИКИ

Шульган І.І.,

кандидат юридичних наук,

доцентка кафедри адміністративного та інформаційного права

Навчально-наукового інституту права,

психології та інноваційної освіти

Національного університету «Львівська політехніка»,

ORCID : 0000-0002-9623-3495

e-mail: iryna.i.shulhan@lpnu.ua

Чорнописька Х.І.,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Навчально-наукового інституту права,

психології та інноваційної освіти

Національного університету «Львівська політехніка»

ORCID: 0009-0005-1423-6588

e-mail: khrystyna.chornopyska.pv.2021@lpnu.ua

Шульган І.І., Чорнописька Х.І. Корупція як загроза суспільному розвитку: теоретичні підходи та практичні виклики.

У статті досліджено та проаналізовано корупцію як негативне суспільне явище та зацентовано на важливості проблеми подолання корупції. Розглянуто природу корупційних явищ, їх вплив на суспільний розвиток та важливість ефективних механізмів боротьби з корупцією. Визначено, що корупція проникає в усі сфери життя, підриваючи довіру громадян до державних інституцій і сповільнюючи соціально-економічний прогрес. Протидія корупції потребує комплексного підходу, який включає широкий спектр заходів і стратегій.

Досліджено історію виникнення корупції як явища. Підкреслено, що корупція є глобальною проблемою у світі. Корупція у функціонуванні держави та суспільства спотворює природний порядок речей, змушуючи систему працювати в інтересах окремих осіб, а не всього народу. Влада, яка за своєю суттю повинна належати громадянам і служити їхнім інтересам, у корумпованому середовищі перетворюється на інструмент особистого збагачення та привілеїв для обмеженого кола осіб.

Охарактеризовано різні форми прояву корупції, зокрема, активний підкуп, вимагання неправомірної вигоди, «продаж» особою, яка виконує функції держави або місцевого самоврядування, своїх повноважень. Зауважено, що найбільш небезпечною формою є проникнення злочинних угруповань у державні структури, коли останні фактично стають засобом збагачення певних осіб.

Визначено переваги системного підходу до боротьби з корупцією у порівнянні з поодинокими ініціативами. Наголошено, що саме комплексні антикорупційні заходи сприяють зміцненню правової держави, формуванню чесного конкурентного середовища та соціальної довіри. Важливим аспектом є залучення громадян до процесу виявлення та запобігання корупції. Крім того, ефективна антикорупційна політика дозволяє зменшити державні витрати, підвищити ефективність управління та сприяти сталому розвитку країни. Констатовано, що наша держава створює комплексну систему інструментів запобігання корупції, яка включає превентивні, контролюючі та освітні механізми. Взаємодія цих інститутів забезпечує комплексний підхід до запобігання корупції, об'єднуючи попереджувальні та репресивні механізми.

Ключові слова: корупція, корупційні явища, форми прояву корупції, корупційні схеми, злочинні угруповання.

Shulhan I.I., Chornopyska Kh.I. Corruption as a threat to social development: theoretical approaches and practical challenges.

The article examines and analyzes corruption as a negative social phenomenon and emphasizes the importance of overcoming corruption. It considers the nature of corruption, its impact on social development, and the importance of effective mechanisms for combating corruption. It is determined that corruption permeates all spheres of life, undermining citizens' trust in state institutions and slowing down socio-economic progress. Combating corruption requires a comprehensive approach that includes a wide range of measures and strategies.

The history of the emergence of corruption as a phenomenon is examined. It is emphasized that corruption is a global problem in the world. Corruption in the functioning of the state and society distorts the natural order of things, forcing the system to work in the interests of individuals rather than the entire population. Power, which by its very nature should belong to citizens and serve their interests, in a corrupt environment becomes an instrument of personal enrichment and privilege for a limited circle of individuals.

Various forms of corruption are described, including active bribery, extortion of unlawful benefits, and the "sale" of powers by persons performing functions of the state or local self-government. It is noted that the most dangerous form is the infiltration of criminal groups into state structures, when the latter actually become a means of enrichment for certain individuals.

The advantages of a systematic approach to combating corruption over isolated initiatives are identified. It is emphasized that it is comprehensive anti-corruption measures that contribute to the strengthening of the rule of law, the formation of a fair competitive environment, and social trust. An important aspect is the involvement of citizens in the process of identifying and preventing corruption. In addition, an effective anti-corruption policy reduces government spending, improves management efficiency, and promotes the sustainable development of the country. Our state is creating a comprehensive system of tools to prevent corruption, which includes preventive, control and educational mechanisms. The interaction of these institutions ensures a comprehensive approach to preventing corruption, combining preventive and repressive mechanisms.

Key words: corruption, corrupt practices, forms of corruption, corruption schemes, criminal groups.

Постановка проблеми. Корупція є однією з найсерйозніших загроз для сталого розвитку суспільства, підриваючи демократичні принципи, економічну стабільність і соціальну справедливість. Це явище поширюється на всі сфери життя, зокрема державне управління, судову систему, бізнес і освіту, створюючи бар'єри для інновацій, чесної конкуренції та ефективного розподілу ресурсів.

Основною проблемою корупції є її системний характер, що ускладнює боротьбу з нею. Вона сприяє нерівномірному розподілу суспільних благ, посилює соціальну нерівність та знижує рівень довіри громадян до органів влади. Високий рівень корупції в державних структурах призводить до неефективного використання бюджетних коштів, погіршення якості державних послуг та уповільнення економічного зростання.

Крім того, корупція підриває верховенство права, сприяючи безкарності посадовців та створюючи умови для ухилення від відповідальності за порушення законодавства. У країнах із високим рівнем корупції спостерігається відтік інвестицій, зменшення можливостей для ведення чесного бізнесу, а також зростання рівня бідності та соціальної нестабільності.

Метою дослідження є комплексний аналіз та вивчення корупції, а також її згубного впливу на суспільний розвиток. Дослідженню підлягатимуть теоретичні аспекти корупції, її види та практичні механізми, які дозволяють мінімізувати ризики корупційних проявів у державних органах та суспільстві у цілому. Негативні наслідки корупції можуть серйозно підірвати політичну систему держави, тому дослідження сучасного стану корупції та шляхів її подолання є надзвичайно актуальними в умовах розбудови демократичної правової української держави.

Стан опрацювання проблематики. Аналіз останніх наукових публікацій свідчить про зростання інтересу до подолання корупції як загрози суспільному розвитку. Дослідження корупції як негативного суспільного явища стали предметом наукових праць видатних вчених з України, зокрема таких, як: О.Ю. Бусол, Б.М. Головкін, С.М. Клімова, Лазаренко С.Ж., Мезенцева І.Є., Мельник М.І., Настюк В.Я., Невмержицький Є.В., Романов М.В., Савченко А.В.

Виклад основного матеріалу. Розпочімо з того, що саме собою являє корупція. Закон України «Про запобігання корупції» зазначає, що корупція – це використання особою, зазначеною

у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [1].

Корупція як явище почала зароджуватись ще в стародавніх часах. В Україні першим джерелом антикорупційного законодавства можна вважати Конституцію Пилипа Орлика 1710 року. Саме в ній затверджені діяння, які перекликаються з сучасними визначеннями: зловживанням посадовим становищем, неправомірною вигодою, розкраданням тощо [2, с. 126].

На даний час корупція є глобальною проблемою не тільки в Україні, а й у всьому світі. Корупція у функціонуванні держави та суспільства спотворює природний порядок речей, змушуючи систему працювати в інтересах окремих осіб, а не всього народу. Влада, яка за своєю суттю повинна належати громадянам і служити їхнім інтересам, у корумпованому середовищі перетворюється на інструмент особистого збагачення та привілеїв для обмеженого кола осіб.

Замість забезпечення загального добробуту та розвитку суспільства, корупція спрямовує державні ресурси та можливості на задоволення потреб окремих індивідів або певних впливових груп. Це підриває довіру громадян до влади, створює нерівність та гальмує прогрес держави, перетворюючи управлінські структури з механізму суспільного розвитку на інструмент особистої вигоди [3, с. 36].

Професор С. Лазаренко визначає корупцію як продажність державних службовців, посадових осіб, а також громадських і політичних діячів [4]. Однак це поняття має й ширші трактування. Зокрема, у Конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією закріплено розширене визначення цього явища. Більшість європейських країн, включаючи Україну, дійшли згоди щодо комплексного підходу до розуміння корупції, що охоплює не лише хабарництво, а й зловживання владою в особистих чи корпоративних інтересах [5].

Корупція як явище має різні форми прояву, серед яких можна виділити кілька основних.

1. Двостороння угода – ситуація, коли посадова особа, яка обіймає державну або іншу впливову посаду, незаконно використовує свої повноваження, фактично «продаючи» їх фізичним чи юридичним особам, включаючи організовані злочинні угруповання. У відповідь «покупець» отримує можливість використовувати державні або інші інституції для власної вигоди – особистого збагачення, отримання незаконних привілеїв, уникнення відповідальності чи обходу соціального контролю.

2. Вимагання неправомірної вигоди – коли посадова особа примушує громадян або організації надавати їй матеріальну чи іншу вигоду в обмін на виконання або невиконання певних обов'язків.

3. Активний підкуп – коли корумповані особи свідомо пропонують хабар посадовцям, часто застосовуючи психологічний тиск чи шантаж, змушуючи їх прийняти неправомірне рішення на користь зацікавленої сторони.

Корупція становить особливу загрозу в тих сферах, які безпосередньо впливають на повсякденне життя громадян, зокрема у сфері громадської безпеки, охорони здоров'я, освіти, житлово-комунального господарства та інших важливих соціальних інститутах.

Серед основних форм корупції в сучасному суспільстві виділяють службову, економічну, політичну та соціальну [6, с. 28]. Корупція на публічній службі полягає у використанні посадовцями органів державної влади та місцевого самоврядування своїх повноважень з метою одержання особистої вигоди, що включає зловживання владою або впливом та незаконне надання пільг чи преференцій. Економічна корупція охоплює незаконні дії в сфері господарської діяльності, зокрема отримання неправомірної вигоди від державних контрактів, ухилення від сплати податків, маніпулювання процедурами публічних закупівель та привласнення державних коштів. Політична корупція проявляється через використання владних повноважень для забезпечення політичних переваг, підкуп виборців або отримання незаконного фінансування політичних партій та кандидатів. Соціальна корупція характеризується порушенням принципів рівного доступу до соціальних послуг та може проявлятися в освіті, медицині й інших сферах суспільного життя.

Важливо розуміти, що корупція може бути як низовою, коли неправомірні дії здійснюють посадовці нижчого рівня, так і системною, коли вона охоплює найвищі рівні влади, стаючи

частиною політичної або економічної системи. Виявлення та аналіз цих типів корупції дозволяє розробити більш ефективні механізми її запобігання та викорінення [7, с. 8].

Найбільш небезпечним є взаємопроникнення корупції із злочинними угрупованнями, коли державні структури фактично стають інструментом особистого збагачення певних осіб. Через корупційні схеми забезпечується прикриття незаконних дій тих, хто використовує своє службове становище для отримання вигоди. Така взаємодія часто ґрунтується на домовленостях щодо постійної взаємодопомоги між злочинцями та корумпованими посадовцями. Злочинні угруповання цілеспрямовано залучають до своєї діяльності корисних для їхніх схем осіб [8, с. 326] – корумпованих працівників державних установ, органів місцевого самоврядування і громадських організацій, які сприяють:

- створенню перешкод у діяльності правоохоронних органів щодо боротьби з корупцією;
- нейтралізації зусиль співробітників контролюючих і правоохоронних структур;
- ухиленню членів злочинного угруповання від кримінальної відповідальності або пом'якшенню покарання;
- наданню юридичних консультацій із правових питань;
- забезпеченню злочинців підробленими документами для прикриття незаконної діяльності.

Такий симбіоз злочинності та корумпованих структур підриває верховенство права, послаблює систему правосуддя та загрожує стабільності суспільства [9, с. 23].

Різні форми корупції сприймаються суспільством по-різному: деякі дії визнаються офіційними правопорушеннями, тоді як інші розглядаються лише як аморальні вчинки. До останніх, як правило, належать такі явища, як кумівство та надання преференцій на основі політичної приналежності чи родинних зв'язків. Подібні практики порушують принцип справедливості при призначенні на посади та значно ускладнюють виконання професійних обов'язків.

Попри складність проблеми, корупцію можна і потрібно викорінювати. Це підтверджується тим, що її рівень суттєво відрізняється в різних країнах світу. Ефективність боротьби залежить від грамотного підходу та чітко сформульованої державної політики щодо запобігання корупційним діям.

Одним із ключових напрямів боротьби з корупцією є створення та впровадження ефективних інструментів запобігання корупційним проявам, які дозволяють не лише виявляти і притягувати до відповідальності порушників, але й попереджувати виникнення корупційних ризиків. До таких інструментів належать законодавчо визначені механізми контролю, моніторингу, запобігання конфлікту інтересів, обов'язкове декларування майна та доходів, етичні кодекси для публічних службовців та впровадження в освітні програми закладів освіти компетентностей, які формують знання основ запобігання корупції, суспільної та академічної доброчесності.

Запобігання корупції в Україні здійснюється за допомогою низки правових та організаційних інструментів [10, с. 275]. Правову основу запобігання корупції становить комплексна система законодавства, яка встановлює превентивні, контрольні заходи та заходи відповідальності, створюючи умови для мінімізації корупційних ризиків та забезпечення прозорості в діяльності державних органів. Необхідним організаційним інструментом запобігання корупції є створення та забезпечення ефективної роботи спеціалізованих антикорупційних органів, таких як Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура та інших, що мають повноваження превенції, контролю та розслідування корупційних і пов'язаних з корупцією правопорушень. Одним із ключових інструментів є етичні стандарти та кодекси поведінки, що регламентують порядок прийняття рішень, взаємодію посадових осіб з громадянами та організаціями, а також визначають принципи професійної етики та доброчесності. Впровадження таких стандартів дозволяє формувати правосвідомість державних службовців, зменшувати ризики конфлікту інтересів та підвищувати довіру суспільства до органів влади.

Крім правових та організаційних інструментів, важливу роль відіграють профілактичні та освітні заходи, що спрямовані на формування культури нетерпимості до корупції серед громадян і публічних службовців. Це включає запровадження нових освітніх програм, проведення тренінгів та семінарів, підвищення кваліфікації працівників органів влади та публічне поширення інформації про ризики корупції і способи її запобігання. Таким чином, система інструментів запобігання корупції дозволяє створити умови для прозорості, ефективної та етичної діяльності державних органів. Комплексне застосування цих інструментів сприяє зміцненню правової

держави, підвищенню довіри громадян до влади та мінімізації ризиків корупційних проявів у суспільстві.

Останнім часом питання корупції та способи її подолання стають предметом активного обговорення не лише серед науковців, а й серед практиків. Протидія корупції потребує комплексного підходу, який включає широкий спектр заходів і стратегій. Для досягнення позитивних результатів необхідні узгоджені дії як держави, так і громадянського суспільства. Ефективна антикорупційна політика має ґрунтуватися на наукових дослідженнях, бути послідовною та системною, залучаючи ключові державні та суспільні інститути до боротьби з корупційними проявами [11, с.78].

Висновки. Корупція є негативним соціально-правовим явищем, притаманним усім державам. Вона полягає у незаконному використанні посадовими особами свого службового становища для отримання особистої вигоди або вигоди для третіх осіб. Корупційні дії також можуть включати спроби схилити посадовців до таких порушень через пропозицію, надання чи обіцянку неправомірної вигоди.

Основними ознаками корупції, які притаманні різним формам її проявів, є:

1. Двосторонній характер корупційних дій: з одного боку, це зловживання службовими повноваженнями з метою отримання неправомірної вигоди, а з іншого – намагання вплинути на посадових осіб, спонукаючи їх до порушення закону задля отримання певних привілеїв.

2. Протиправна природа корупції: корупційні дії суперечать законодавству та передбачають юридичну відповідальність. Це може бути дисциплінарна, адміністративна, цивільно-правова або кримінальна відповідальність, залежно від складу та наслідків правопорушення.

3. Коло осіб, залучених у корупційні процеси: до основних суб'єктів корупції належать посадові особи органів державної влади та місцевого самоврядування, оскільки саме вони підпадають під дію антикорупційного законодавства, зокрема Закону України «Про запобігання корупції». Однак корупція затягує й інших осіб – тих, хто перебуває у договірних або трудових відносинах із юридичними особами, а також осіб, які пропонують чи надають неправомірну вигоду для впливу на рішення посадових осіб.

4. Отримання вигоди не лише безпосереднім учасником корупційних дій: неправомірною вигодою може бути спрямована не лише особі, яка вчиняє корупційне діяння, а й іншим особам, пов'язаним із нею.

5. Форма неправомірної вигоди: у корупційних схемах незаконною вигодою можуть бути не лише грошові кошти, а й будь-які матеріальні або нематеріальні цінності, що надають певні привілеї чи переваги.

Таким чином, корупція є комплексним явищем, яке має різні форми прояву та потребує системного підходу до її виявлення й запобігання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2014, № 49, ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
2. Фаріон І. «Конституція Пилипа Орлика 1710 року» крізь призму її базових когнітивних термінів. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2011. № 709. С. 125–131.
3. Невмержицький Є.В. (2011) Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії: монографія. Київ : КНТ, 2008. 368 с.
4. Лазаренко С.Ж. Суб'єктивні причини поширеності корупції в системі державної служби в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток. Електронний журнал*. 2015. № 3. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=817>.
5. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією: ратифіковано Законом України № 252-V від 18.10.2006. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2007, № 47-48. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text.
6. Калмиков Д.О., Сінченко Д.В., Сорока О.О., Хавронюк М.І., Шведова Г.Л. Запобігання корупції: методичні рекомендації для місцевих активістів. Київ: ФОП Москаленко О.М., 2017. 242 с.
7. Настюк В.Я. Адміністративно-правові проблеми протидії корупції в Україні: монографія / В.Я. Настюк, В.В. Белевцева, О.В. Клок; за заг. ред. В.Я. Настюка. Харків: Право, 2017. 216 с.

8. Жовнір О.З. Взаємозв'язок організованої злочинності та корупції в сучасному суспільстві. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2009. № 21. С. 323–330.
9. Бугера С.І. Запобігання корупції та організованим злочинності в умовах цифрової трансформації. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 8–9 грудня 2022 року)*. С. 23–25.
10. Омельченко І.О., Яра О.С. Адміністративно-правовий механізм запобігання та протидії корупції на публічній службі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 274–276.
11. Посібник для державного службовця з питань запобігання корупційних діянь / уклад. С.М. Серьогін, О.Л. Молошна, В.В. Баштанник та ін. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2009. 87 с.